

Els papers d'Àvila: la documentació de la Generalitat de Catalunya a l'Archivo General Militar

Jordi Oliva Llorens*

Historiador

RESUM

Acabada la Guerra Civil, la part més important de la documentació de la Generalitat de Catalunya va ser incautada per l'exèrcit d'ocupació i traslladada a Salamanca. Una segona part d'aquesta documentació va ser traslladada a París seguint el camí de l'exili de tot el seu govern. D'aquesta documentació, diversos lligalls van quedar sota custòdia de Josep Tarradellas, i altres, un cop ocupada la ciutat de París pels nazis, van caure en mans de les autoritats franquistes. Aquesta documentació va anar a parar primer a Madrid i a partir de 1993 a Àvila. Estem davant d'un fons que complementa les sèries documentals de la Generalitat republicana retornades de Salamanca a Catalunya, i que la Generalitat de Catalunya actual no ens consta que hagi reclamat.

PARAULES CLAU:

Papers de Salamanca, Papers d'Àvila, Arxiu Montserrat Tarradellas, Arxiu Nacional de Catalunya, Servicio Histórico Militar, Archivo General Militar de Ávila

ABSTRACT

After the Civil War, the most important documents of the Government of Catalonia was seized by the occupying army and moved to Salamanca. The second part of this documentation was transferred to Paris following the path of exile throughout his government. In this documentation, several bundles remained under Josep Tarradellas custody, and others, once the city of Paris was occupied by the Nazis, they fell to the Francoist authorities hands. This documentation first went to Madrid and from 1993 to Avila. This is a background that complements the documentary series of the Republican Government returned from Salamanca to Catalonia, wick the Government of Catalonia until today we know they have not claimed.

KEYWORDS

The Salamanca Papers - the Ávila Papers - Montserrat Tarradellas Archive - National Archive of Catalonia - Historical Military Service - Military General Archive of Ávila

*Jordi Oliva Llorens és Llicenciat en Història contemporània i ha estat col·laborador de Josep Benet al Centre d'Història Contemporània de Catalunya. Adreça de contacte: jolival@uoc.edu

Acabada la Guerra Civil, la documentació de la Generalitat de Catalunya republicana va ser incautada en bona part per l'exèrcit d'ocupació de Franco i va ser traslladada a Salamanca pels serveis de la *Delegación para recuperar, clasificar y custodiar la documentación procedente de personas y entidades del bando republicano*¹. Una altra part d'aquesta documentació es va traslladar a París seguint el camí de l'exili del tot el seu govern. Davant el perill d'ocupació nazi de França, l'expresident Josep Tarradellas se'n quedà una part, que amagà, colgada a terra en bidons, a la finca on va a viure de la població francesa de Saint Martin-le-Beau. Aquesta documentació, l'any 1980 passà a formar part del fons Tarradellas de l'Arxiu de Poblet, convertit posteriorment en Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià. L'agost de 1940, però, ja ocupada la ciutat de París per l'exèrcit de l'Alemanya nazi, l'altra part de la documentació que quedava va ser incautada per les autoritats franquistes amb els vist-i-plau i col·laboració dels ocupants². El secretari general de la *Dirección General de Seguridad*, Gabriel Coronado, va ser l'encarregat d'examinar la gran quantitat de material documental que s'havia trobat en els escorcolls que s'havien practicat en els locals de les organitzacions republicanes de refugiats, incautats per l'ambaixada espanyola. Cristóbal del Castillo ho explicava també en el seu informe al ministre, el comte de Mayalde: “entre los de mayor importancia encontrados figuran las actas de la Generalitat de Catalunya, una detallada crónica llevada por los servicios de prensa de la Generalidad sobre los acontecimientos ocurridos en la zona roja, así como un sinnúmero de ficheros muy completos y relativos a los datos personales, situación, domicilio y profesión de los emigrados”³.

¹ L'organisme depenia del *Ministerio del Interior* i es creà l'abril de 1938, coincidint amb la caiguda de la ciutat de Lleida. Amb la incautació de la documentació es buscava proporcionar al govern franquista informació policial sobre els seus enemics, una informació que els fou útil, més endavant, per a dur a organitzar i materialitzar la repressió i l'extermini dels seus possibles opositors. El gruix de l'espoli començà al gener de 1939, amb la caiguda de Barcelona, i durant quatre mesos les forces militars lliurades específicament a aquesta tasca, registraren, regiraren i s'endugueren tota mena de documentació de seus institucionals, de partits polítics i sindicats, de locals d'associacions i entitats diverses, de domicilis i despatxos de particulars, la majoria ja exiliada, de seus de diaris, impremtes i publicacions... suposadament hostils al nou ordre feixista. A principis del mes de juliol de 1939 sortien de Barcelona dotze vagons de tren i 130 tones de documents confiscats per a ser dipositats a Salamanca, a l'antic col·legi de San Ambrosio, sense cap altre ordre que la província de procedència, dins la secció que anomenaren Político-social.

² Tot aquest univers de persecució política i policial de les autoritats franquistes a França, i de la connivència amb el règim de Vichy i amb nazis, contra els republicans espanyols i catalans, hom el pot descobrir en l'obra de Jordi GUIXÉ COROMINES: *La República perseguida. Exilio y represión en la Francia de Franco* (1937-1951). València, Publicacions de la Universitat de València, 2012.

³ Josep BENET: *El president Companys, afusellat*. Barcelona, Edicions 62, 2005, pàg. 162-163.

Aquesta documentació, una part important de la que es trobà i s'incautà a París pertanyent a la Generalitat de Catalunya, anà a parar primer a Madrid, als fons del *Servicio Histórico Militar*, on hi romangué fins a la creació, l'any 1993, de l'*Archivo General Militar de Ávila* (AGMAV), on es custodia classificada entremig de la documentació militar d'ambdós exèrcits, dins els lligalls que inicialment s'adcriviren al bloc documental que aplega la documentació del *Cuartel General del Generalísimo*, l'índex del qual reproduïm textualment de la catalogació que es va acabar als anys seixanta del segle passat⁴, per bé que en els darrers anys, la intervenció de professionals de l'arxivística adscrits al *Ministerio de Cultura* han revisat i refet la primitiva classificació dividida en armaris, lligalls, carpetes i documents, en bona part microfilmats, bo i simplificant topogràficament en caixes després de passar per un complex i feixuc procés de digitalització en els darrers anys, amb excepcions ben remarcables com és el cas de la documentació de la Generalitat de Catalunya així com d'altra de caràcter reservat, generalment sempre procedent dels serveis d'espionatge franquista, on també hi podem trobar documentació produïda per la mateixa institució de la Generalitat⁵.

⁴ L'*Archivo General Militar de Ávila* (AGMAV) fou creat l'any 1993 amb la finalitat de "descongestionar" de documentació els fons de l'Exèrcit de Terra de l'*Archivo Central del Servicio Histórico Militar*, avui *Archivo General Militar de Madrid*, i de l'*Archivo General Militar de Segovia*. S'enquadra dins la *Subdirección de Historia Militar, Archivos y Bibliotecas del Servicio Histórico Militar*. "Cuando se puso en marcha la labor de "construcción del Archivo de la Campaña" tal como establecía la orden de 23 de junio de 1939, se planteó, en primera instancia, que los fondos que se fueran recogiendo –la mayoría procedentes de Salamanca, bien del Cuartel General del Generalísimo, bien del Archivo de la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos-, se organizaran de acuerdo con el Reglamento de Archivos Militares de 1898". El fons, doncs, s'organitza en tres grans blocs: *Cuartel General del Generalísimo*, *Zona Nacional* i *Zona Roja* (avui Republicana), que al seu torn hom divideix en organismes i unitats i, dins d'aquestes, en divisions equivalents a les seccions de l'Estat Major: organització, informació, operacions i serveis, d'acord amb la instrucció de 23 de juny de 1939 per a la constitució de l'*Archivo de Campaña*. Posteriorment, a l'AGMAV s'hi incorporaren els fons de la *Milicia Nacional* (Falange i Requetè) i de la *División Española de Voluntarios*, més coneguda com a *División Azul*. Més cap aquí, s'hi ha incorporat al fons d'Àvila documentació d'hospitals de campanya de la zona franquista, *Ministerio del Ejército*, *Capitanías Generales*, *Casa Militar de Franco*, comandàncies d'obres, fàbrica d'armes de Toledo, documentació d'unitats militars d'Ifni i Sàhara, acadèmies i centres d'ensenyament militar més rellevants, etc.

Vegeu: http://www.portalcultura.mde.es/cultural/archivos/castillaLeon/archivo_42.html

⁵ L'AGMAV és, com hem dit, un arxiu depenent del *Ministerio de Defensa*, per tant tutelat, tot i la intervenció del *Ministerio de Cultura*, per responsables militars. Aquesta circumstància, i el fet que no hi hagi una llei clarament favorable d'accés públic a aquests fons o l'ús interessat de la llei de protecció de dades personals, fa que en més d'una ocasió l'investigador/a es trobi amb el topall, ben bé capritxós, de prohibició a l'accés a una part de la documentació que més de setanta anys després encara porta l'etiqueta de reservada. L'exemple el tenim amb la caixa 3012 carpeta 5, on hi ha la relació nominal de reclusos del Preventori Judicial de Barcelona que són lliurats al cap de presons del *Servicio de Información Militar* (SIM) amb destinació a

En definitiva, estem davant d'un fons que completaria gairebé definitivament les sèries documentals de la Generalitat de Catalunya retornades de Salamanca, i que afortunadament ja es troben a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i les sèries documentals que es troben a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià de Poblet, dipositat per l'expresident després del seu retorn de Saint Martin-le-Beau. Per aquesta raó, no deixa d'estranyar-nos la poca atenció que el govern actual, i tots els que l'han precedit, han dedicat a aquest fons d'Àvila, per sorpresa també –no pas per desig de restituir-los- dels propis militars amb qui hem pogut parlar i comentar-ho, com també no deixa d'estranyar-nos que pràcticament ningú hagi criticat obertament –amb l'única excepció de Josep Benet- la creació de l'Arxiu Tarradellas de Poblet amb una part important de la documentació pertanyent a la Generalitat de Catalunya que, per lògica arxivística i lleialtat institucional hauria d'haver anat a parar a l'Arxiu Nacional de Catalunya, com a únic organisme de la pròpia institució, creat per a responsabilitzar-se del dipòsit, salvaguarda i gestió de la documentació de les màximes institucions del país. No sembla massa coherent, doncs, que mentre es reclamen per a ser restituïts els anomenats “papers de Salamanca” pertanyents a la Generalitat de Catalunya, no s'hagi fet el mateix amb els documents de l'arxiu d'Àvila i, més encara, amb els de Poblet.

camp de treball de la zona republicana a Catalunya. N'estem segurs, coneixent els sistemes que s'empraren amb relació a la “recuperació” i posterior tractament dels papers de la Generalitat de Catalunya dipositats a l'AGMAV, que la possibilitat de trobar més documentació entre els lligalls esdevé una possibilitat més que raonable. Faria falta, però, mesos –potser anys- de treball exhaustiu de comprovació del seu fons.

ESTADO MAYOR CENTRAL⁶
 SERVICIO HISTORICO MILITAR
 PRIMER NEGOCIADO
 ZONA ROJA

Índex de la Generalitat de Catalunya

Lligalls 554 al 556

Armari 56

Generalitat de Catalunya – Conselleria de Defensa

1a Secció – Organització

Lligall 554

Carpeta núm. 1. Varis

- Plantilles del Cos d'Exèrcit i altres unitats subalternes.
- Pla general de preparació i entrenament d'una Companyia d'Esquiadors, amb 29 fotografies. Any 1937.
- Línies generals de l'organització de les forces que guarneixen la *Región de Cataluña*. Febrer de 1937.
- 2 gràfics dels quarters i locals habilitats com a quarters auxiliars, existents en el territori de Catalunya.
- Proposició per a les disposicions de l'aplicació del Decret premilitar a Catalunya.
- Ordres d'organització. Novembre de 1936 i març de 1937.

Carpeta núm. 2. Varis

- Dos llibres de registre d'entrada i sortida de telegrams. Entrada, 108 folis. Sortida, 200 folis. Anys 1937 i 1938.
- Projecte de Codi Penal de l'Exèrcit del Proletariat i Llei d'atribucions, organització i enjudiciament. Novembre de 1936.

Carpeta núm. 3. Personal

- Relació de personal civil que presta serveis en diferents centres docents oficials de la Generalitat de Catalunya, amb detall de domicilis. Setembre de 1937.
- Relació d'individus que a les eleccions del 16 de febrer coaccionaven a favor de les dretes.
- Llistat d'homes domiciliats a Peralada.
- Individus que pertanyien a la *Guardia Ciudadana*. Juliol de 1938.

⁶ En confeccionar la relació de documents hem respectat la catalogació antiga, els descriptors que van fer servir, hem eliminat la informació que hi constava de referència a microfilm, i hem traduït al català els continguts, menys quan ens ha semblat oportú servir el literal en castellà.

Carpeta núm. 4. Varis

- Decrets, DD.OO [Disposicions Oficials], informes, projectes, exposicions pedagògiques, reglaments, comissions, creacions i memòries en diferents Centres Docents de la Generalitat de Catalunya. 1936 a 1938.

Carpeta núm. 5 (4 bis). Varis

- Informe del capità de Reclutament del Comitè d'Educació Militar de Catalunya. Sense data.

- Al·locució del president de la Generalitat de Catalunya Sr. Companys. Sense data.

- Còpia de contestació al Comitè de "No Intervenció" sobre retirada de voluntaris estrangers. Novembre de 1937.

2a Secció – Informació**Carpeta núm. 5**

- Butlletins d'Informació d'aquesta conselleria. Octubre de 1936.

Lligall núm. 555**Carpeta núm. 1**

- Butlletins d'Informació d'aquesta conselleria. Novembre de 1936.

Carpeta núm. 2

- Butlletins d'Informació d'aquesta conselleria. Desembre de 1936.

Carpeta núm. 3

- Butlletins d'Informació d'aquesta conselleria. Gener de 1937.

Carpeta núm. 4

- Butlletins d'Informació d'aquesta conselleria. Febrer de 1937.

Lligall núm. 556**Carpeta núm. 1**

- Butlletins d'Informació d'aquesta conselleria. Març de 1937.

Carpeta núm. 2

- Butlletins d'Informació del Servei confidencial d'Informació, emesos per l'emissora de ràdio facciosa. 23 de gener de 1938.

Carpeta núm. 3

Actes de reunions del Consell de la Generalitat.

- Informant de diversos abusos acordant-se la constitució d'una ponència per a

la dissolució dels comitès, lliurament d'armes, organització militar i direcció de la guerra. 3 novembre 1936.

- Informant d'un telegrama xifrat del Cònsol General de Tànger denunciant activitat de vaixells alemanys i italians en el Mediterrani.

- Tarradellas proposa estudiar la constitució a Catalunya de territori independent antifeixista, en caso que la República perdés la guerra. S'inicia discussió que es perllonga en diverses actes sobre el reconeixement del anomenat Consell d'Aragó. 11 de novembre de 1936.

- Companys manifesta que, personalment, prefereix el Govern Central a València i no a Barcelona. Queda clar que en la distribució de material de guerra existeix una situació caòtica, de la que se n'aprofiten las organitzacions obreres. Es denomina (sic) existència d'una Junta de Seguretat a Terrassa. 13 de novembre de 1936.

- Debat sobre ordre públic, denunciant-se crims i abusos. 18 de novembre de 1936.

- S'acorda que s'organitzin en Divisions les milícies del front; que s'intensifiqui la incorporació de les lleves cridades; que s'anuncii immediatament decret de mobilització civil de la rereguarda. 20 de novembre de 1936.

- Tarradellas informa del viatge a València amb relació amb les finances de la Generalitat. Exposa els seus escrúpols davant l'acceptació de crèdits per part de Negrín. El Consell acorda acceptar-los fixant-los en 50 i 200 milions per a dispeses de la Generalitat i serveis delegats. Destitució de Revertés, comandant general d'Ordre Públic. Les joies que hi havia amuntegades a comissaria, passen en dipòsit a la tresoreria de la Generalitat. 25 de novembre de 1936.

- Informant de l'arribada de material de guerra rus a Cartagena. La URSS sembla ha amenaçat amb no enviar-ne si hi ha desordres amb relació amb la distribució. Negrín ordena obertura de crèdit de 30 milions però Tarradellas no accepta fins que se aprovi la seva plítica financera. 2 de desembre de 1936.

- Sobre manca de bitllets del Banc d'Espanya. 2 de desembre de 1936.

- Incident ocorregut a Comorera, que sembla que fou tirotejat. 14 de desembre de 1936. Plantejament de crisi.

- Nou Consell. Tarradellas vol anar-se'n a París amb avioneta de la Generalitat. 17 de desembre de 1936.

- Viatge a París de Tarradellas a fi de comprar armes. Abolició de la festa de Nadal. Reaccions hostils al nomenament d'un Comissari de Guerra pel Govern Central. 23 de desembre de 1936.

- Problema d'ordre públic. Complicacions amb el problema de l'atur. El del lliurament d'armes. Problema de l'Exèrcit de Catalunya i la seva dependència de l'Estat Major Central. Projecte de regulació de l'avortament. 25 de desembre de 1936.

- Isgleas declara que el president del Consell de Ministres li declarà, amb relació

als avions sol·licitats, que la distribució d'aquest material depenia de la URSS. Sbert planteja el problema de la Marina de Guerra. 21 de gener de 1937.

- Commutació de penes de mort. 26 de gener de 1937.

- Fets greus a la frontera. Necessitat de controlar la ràdio. Tarradellas informa sobre el seu viatge a París per tal de comprar maquinària per a les fàbriques d'armament. Diversos nomenaments, entre ells el de Honorio Pérez Caballero, president, i Andrés Masso López, suplent. 10 de febrer de 1937.

- Companys informa de les gestions realitzades prop del Govern de València. 16 de febrer de 1937.

- Horrible situació d'ordre públic al baix Ebre. S'acorda enviar una comissió. Deficiències en la defensa antiaèria de Barcelona. 17 de febrer de 1937.

- Isgleas demana l'establiment d'un sistema de propostes per a nomenaments de comandants de l'Exèrcit Popular. 20 de febrer de 1937.

- Companys declara sobre la lamentable situació d'ordre públic, manifestant que ha arribat el moment en què es veu obligat a no continuar ni un moment més amb aquesta situació. 24 de febrer de 1937.

- Que el Govern no tolerarà ingerències ni imposicions ni altres resolucions que les seves, etc. Situació política a Catalunya després de tres mesos del pronunciament militar. Maig de 1937.

Carpeta núm. 4. Varis

- Després del *Pleno de Regionales*. A tots els militants del moviment confederal i llibertari. Setembre de 1937.

- Croquis-projecte d'estudi d'un avió sotmès per Àngel Farré. Any 1939.

- Memòria del Govern de Censura.- Any 1937.

- Clau internacional de la *Dirección General del Servicio Meteorológico*.

- Nou fotografies d'armes automàtiques.

Carpeta núm. 5. Escola Superior d'Agricultura

- Projectes de Decrets que regulen els diversos aspectes del problema agrari, i memòria. Any 1937.

- Projecte de Reglament de l'Escola Superior d'Agricultura. Any 1937.

- Pla general d'ensenyança agrícola amb 36 fotografies.

- Convocant sessió de la Comissió Mixta de las Cancelleries d'Agricultura. Any 1937.

- Instruccions de l'Institut de Recerques i investigació agrícola. Any 1937.

Carpeta núm. 5 bis. Varis

- Escrit del Comitè Internacional de la Creu Roja sobre intercanvi de presoners.

Març de 1937.

- Informe confidencial de l'enemic sobre diversos objectius. Maig de 1937.
- Propaganda sobre fidelitat catalana al Govern en la lluita contra el feixisme.

Setembre de 1937.

- Situació general de la rereguarda a Catalunya. Novembre de 1937.
- Retalls de premsa roja (sic) amb relació amb la batalla de Terol. Desembre 1937 a març de 1938.
- Informe sobre l'enfonsament del vapor britànic "Alcira". Febrer de 1938.
- Cartes entre Negrín i Companys sobre censura de documents. Juliol i agost de 1938.
- Escrit sobre aportació catalana a la causa de la República. Sense data.

Carpeta núm. 6. Secció de monuments artístics i Teatre Nacional de Catalunya

- Decret per la protecció del Patrimoni Artístic de Catalunya. Any 1937.
- Cartes i informes sobre la protecció del Patrimoni Artístic. Any 1937.
- Documentació sobre agrupacions teatrals, concertistes de música, etc. Any 1937.

3a secció – Operacions

Carpeta núm. 6 bis. Varis

- Instruccions per a aconseguir l'estalvi de municions, a fi de recuperar baines i per tal de fomentar en els combatents la disciplina de combat. Desembre de 1936.
- Projecte d'operacions en el front d'Aragó. Gener de 1937.
- Informe de José del Barrio sobre la situació militar en determinat sector del front d'Aragó. Febrer de 1937.
- Petició de Catalunya per tal que sigui dotada amb defensa antiaèria. Juliol de 1937.
- Informe sobre operacions en el sector de la 30 Divisió. Març de 1938.
- La situació militar segons l'Estat Major Central. 9 de novembre de 1937.
- Conclusions adoptades per l'Estat Major Central en Sessió de 29 de març de 1938 i situació militar del dia 30 del mateix mes.
- Plànol de la província de Terol amb la situació de les forces nacionals en les proximitat d'aquesta ciutat. Sense data.

Carpeta núm. 7. Varis

- Serveis d'Ordre Públic, Policia i Ordre Interior de Catalunya. Any 1937.
- Llibre registre de lliurament d'armes curtes a caps, oficials i classes. Juliol de 1937 a abril de 1938.
- Anàlisi del problema de sanejament del nucli antic de Barcelona, amb 24 foto-

grafies. Any 1937.

- Distribució de despeses extraordinàries derivades de la guerra. Any 1937.
- Proposta sobre la forma en què han de ser ateses les despeses extraordinàries.

Any 1937.

- Serveis Sanitaris Odontològics. Any 1937.
- Avantprojecte de reforma per a l'aplicació del Servei de Correus del passeig de Gràcia. Any 1937.

Carpeta núm. 8. Varis

- Escrit de creació a Barcelona de la Comissió d'Armament i Municions. Agost de 1937.
- Còpia d'un escrit de la Inspecció General d'Enginyers sol·licitant material a la Comissió d'Indústries de Guerra de Catalunya. Desembre de 1937.
- Relacions de material subministrat per la Comissió d'Indústries de Guerra de la Generalitat, a diversos Organismes. Desembre de 1937.
- Memòries de diverses Seccions d'Indústries de Guerra de Catalunya. Desembre de 1937.
- Escrit sobre la situació de las Empresas franceses a Catalunya. Juny de 1938.
- Obra sanitària d'assistència social. Sense data.

Altra documentació

Caixa 3012

Carpeta 5

- Relacions nominals de detinguts en camps de treball.

Caixa 3014

Carpeta 1

- S.I.P.M. Personal militar detingut, processat i baixes definitives. Documentació Generalitat Catalunya.